

Proudící literatura v slovenské edici

U zrodu edice *Život a dielo...* stál slovenský rusista prof. Andrej Červeňák, Spolek slovenských spisovatelů a Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre: z dosud vydaných připomínáme svazky věnované Ladislavu Ťažkému, Vladimíru Mináčovi, Vincentu Šabíkovi, Jánu Chryzostomu Korcovi, Osvaldu Zahradníkovi a Petru Jarošovi – jak patrně, jde o špičku slovenské literatury druhé poloviny 20. století.

Je to neuvěřitelné, ale v podstatě nikdo z mladší generace si na kdysi proslulého slovenského prozaika ani nevzpomene, i když filmová verze jeho *Tisícileté včely* (tehdy se federálně nefeklo jinak než *Tisícročná včela*) byla v 80. letech všeobecně obdivována.

Problémem **Petra Jaroše (roč. 1940)** je jistá imitativnost a snad i odvozenost jeho poetiky, s níž uváděl na Slovensko – a tím i k nám – znovu poetiku moderny, avantgardy, „nového románu“, ale také mytologie; problémem je i jisté ustupování do minulosti a vzpomínky, jak sám přiznal v rozhovoru z roku 1990: ale podobné peripetie měli i tehdejší sověštití, němečtí, polští a jiní autoři.

Literární informační centrum v Bratislavě vydalo před časem svazek **Viktora Timury Peter Jaroš** (1999), solidní monografii doplněnou rozsáhlou bibliografií – to je to, co u nás leckdy chybí a bude chybět hlavně pro budoucnost, zejména pokud je to děláno opravdu „bez hněvu a zaujatosti“, nikoli jen podle přátelských, generačních, skupinových a politických bloků.

Autor dělí Jarošovu tvorbu celkem přirozeně do tří období: avantgardního, tradicionalistického a intelektuálního, přičemž je zřejmé, že proslulá „včela“ patří do okruhu prostředního, i když v každém se Jaroš hlásí k předchůdcům, někdy k Sartrovi, jindy k Robbe-Grilletovi, později zase ke Garcíovi Márquezovi. Za podstatný rys Jarošovy poetiky autor pokládá grimasu, tedy tíhnutí ke šklebu, grotesce, absurditě, persifláži, burlesce a travestii. To jsou ovšem rysy slovenské literatury jako takové... Člověk až žasne, když se dovídá, že Jarošovo rodiště Hybe, bývalé královské městečko, které po příchodu několika rodin saských kolonistů dostalo roku 1265 privilegia, bylo také rodištěm řady dalších slavných Slováků: ostatně sami Jarošové jsou potomky českých pobělohorských exulantů. Takže matka slovenského lékaře a spisovatele, tolstojovce Alberta Škarvana byla Jarošova prateta, Hybany jsou Ondrej a Jozef Marušiakovi, Ivan Rajniak aj. V autorově sugestivním podání ožívá Bratislava druhé poloviny padesátých let a šedesátých let, Jarošova vojna v Čechách i jeho úzce osobní osudy... Snad si někteří osvícení čeští čtenáři vzpomenou na romány *Zdesenie, Váhy, Putovanie k nehybnosti, Návrat so sochou*, samozřejmě na již uvedenou mytologickou kroniku, ale také na *Krvaviny* nebo *Lásky hmat*, málokdo asi zná jeho zatím poslední román *Milodar slučka* z roku 1991, který nové době nic nedaruje – pak se zklamaný Jaroš víceméně odmlčel.

Svazek *Život a dielo Petera Jaroša* (Nitra 2000, editor A. Červeňák) obsahuje řadu studií, například Viliama Marčoka o mladém Jarošovi, srovnání erotických situací v *Stu rocích samoty* a *Tisícileté včely* z pera Ivony Harvaníkové, skvělou Žilkovu analýzu filmové adaptace *Tisícileté včely* a Ferkovu práci o Jarošově science fiction.

Milovníci slovenské literatury ocení i další svazek *Život a dielo Osvalda Zahradníka* (editoři prof. Andrej Červeňák, dr. Dagmar Podmaková). I když se kdysi proslulý slovenský dramatik ocitl takříkajíc mimo hru, hrála se naopak jeho hra *Azyl* v Moskvě. Řada ze starších si jistě vzpomene na hry *Sólo pre bicie (hodiny)* – 1972, *Zurabája alebo Epitaf pre živého* (1973), *Sonatina pre páva* (1976), *Omyl chirurga Moresiniho* (1983), *Post scriptum* (1986), *Prominent na úrazovke* (1989). Životní dráha Osvalda Zahradníka je plná paradoxů: narodil se prostě v nevhodné době, začal tvořit v době ještě nevhodnější, dostal se na špici v době nejnevhodnější, spíše shodou okolností, souhrou náhod, ale vždy si uchoval vlastní tvář: vešel do slovenské dramatiky jako bezstarostný, pohvizdující si tulák, který kašlal na konvence, neboť miloval člověka, a aby ho mohl představit divákovi, musel přistoupit na dialog, jednání, výstupy (Anton Kret). V krátkém rozhovoru s editorem svazku A. Červeňákem říká, že byl vždy pro dialog, ale ten se nyní nějak vytrácí. Za podstatné pokládá to, že již na počátku 70. let vyzvedl téma stáří (na toto memento nynější „mladící z povolání“ moc nemyslí) a právě rok 1999 vyhlásilo UNESCO Mezinárodním rokem úcty k starším. Schopnost naslouchat jiným je vlastnost, za kterou se platí, která jen málokoho vynese do popředí (alespoň u nás a jak se ukazuje i na Slovensku). Nicméně je to vlastnost, která – zachycena v uměleckém tvaru – přežívá ryčeni vzteku a nenávisti, i když třeba za cenu zdraví jejího nositele. Tak se to stává těm, kteří se umějí vcítit.

Ján Tužinský vstoupil do slovenské literatury na sklonku 70. let jako obdivovatel ruské etické tradice (*Život a dielo Jána Tužinského*). Spolok slovenských spisovateľov, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, Nitra 2001. Editor Andrej Červeňák). Narodil se roku 1951 ve Zlatých Moravcích, kde maturoval na gymnáziu; v Bratislavě studoval na Přírodovědecké a pak na Filozofické fakultě (teorii kultury). Začal psát na sklonku 70. let a ihned zaujal nejprve jako překladatel (z francouzštiny), posléze jako recenzent (psal mimo jiné o próze Čingize Ajtmatova). Odtud také pramení zájem Tužinského o etické vrstvy literatury, který uplatnil i v rozhlasových pořadech (mj. o B. Björnsonovi) a v esejí *Etické problémy literatury* (1984). Rok 1983 je spojen s povídkovou sbírkou *Bičovanie koní*, kterou následovala novela *Straka nekradne*; další povídková sbírka *Čakanie (na šarhu)* je z roku 1989. S 90. lety jsou spjaty jeho romány *Kto hodí kameňom* (1990) a *Biliard na streche* (1992) a povídková sbírka *Krypta (Zápisky odpísaného človeka)* z roku 1992. Tužinský vynikl i v 90. letech jako esejista knihou *Motiviáda* (1993) a novelou *Bastard v daždi* (1994); stejně jako povídkami *Jeremiášov plač* (1997) a esejem *Bledomodrý svet* (1998).

Ján Tužinský byl a je předsedou Spolku slovenských spisovateľů, byl jednu dobu také ředitelem Slovenského rozhlasu. Jeho umělecká próza a esejistika má silný etický náboj – někteří kritici pokládají jeho styl za nevyrovnaný a jeho přístup za moralizátorský – nicméně právě Tužinský dokázal vidět jak problémy předlistopadového Slovenska, tak také polistopadové excesy.

Studie ze semináře, který se konal v lednu 2001, napsali jednak spisovatelé (mj. Pavol Janík, kardinál Korec, Ladislav Ťažký), jednak literární kritici a vědci. Oproti jiným svazkům edice je tento poněkud esejističtější, „dedikační“ a místy panegyrický, méně – až na výjimky – analytický. Kromě přehledové stati Vincenta Šabíka *Dvojpočas spisovateľa Jána Tužinského* tu najdeme především studii Andreje Červeňáka

Dostojevského stavebnice v tvorbě Jána Tužinského, Jozefa Boba o autorově esejistice a Viliama Jablonického a Hedvivy Kubišové (humor a satira a asociace v německé literatuře).

Sama edice a soustředění na spisovatele, kteří kriticky reflektují naši dobu a společenské pohyby, je právě to, co v českém prostředí výrazně chybí, tedy ono modelování literatury, diskuse o výrazných jevech, současně však biografie a shromažďování materiálu, které je užitečné jako určitá informační banka národní literatury v nadnárodních souvislostech.

Ivo Pospíšil

Ryčlová, I.: Bílý tanec. Tragédie Valpuržina noc aneb Komtureovy kroky Venedikta Jerofejeva v kontextu ruské dramatiky postmoderního období. Masarykova univerzita Brno, Brno 2001, 154 s.

Ruská literatura posledních desetiletí není u nás zrovna nejsledovanějším a nejobtívanějším fenoménem, a proto je každá publikace sledující literární tvorbu Ruska v posledních dvou desetiletích počinem, který si zaslouží pozornost.

Nejinak je tomu v případě recenzované monografie, která si bere za cíl zabývat se jedním z „moderních klasiků“ nejnovější ruské literatury a navíc jeho dílo včlenit do kontextu postmoderní ruské literatury. Autorka při naplňování tohoto cíle vychází z obecného zarámování do charakteristiky postmoderní situace a toho, co lze považovat za specifické rysy postmoderní literatury a postmoderního myšlení vůbec. Základními opěrnými body se jí stávají koncepční práce W. Welsche a J.-F. Lyotarda, ale pojímá otázku i širše, když se zajímá o historii pojmu jako takového, a daří se jí nezabřednout do diskuse, nejasností a mlhavé všeobecnosti, když dospívá k závěru, že určující kategorií postmodernismu je pluralita.

Po obecném úvodu následují kapitoly, které se věnují jednak rekonstrukci biografie V. Jerofejeva, jednak zařazení analyzované tragédie do kontextu autorova díla, jmenovitě do nikdy nedokončeného cyklu *Drei Nächte*. Nezapomíná ovšem na kontext tragédie se základním autorovým dílem *Moskva – Petušky*, který je jakýmsi leitmotivem celé práce, protože v něm nachází základ pro soudy založené na srovnávání; jenom díky nim pak může činit závěry týkající se vývojových tendencí Jerofejevovy tvorby. Ve čtvrté kapitole dospívá k pojmu cyklu a odtud pak k jungovskému pojímané mandale a kategorii vnitřního řádu. Přesvědčuje svým výkladem o tom, že za jistých okolností bychom mohli na Jerofejevovu tragédii nahlížet jako na individuální mandalu (s. 72-73) zahrnující jak „vnitřní vztažný bod“, tak protikladnost „světlého“ a „tmavého“ jako reprezentantů dobra a zla.

Při zařazování Jerofejevovy tragédie do literárního kontextu se objevují paralely s dílem Nabokova Pozvání na popravu, logicky pak i s Kesseyovým románem (český překlad pod titulem Vyhod'me ho z kola ven) a s ruskou klasickou literaturou – mj. s Gogolem, Rozanovem a Saltykovem-Ščedrinem, ale i např. s Orwellem. Tento para-